

V S I T Závery z mesačného fóra VSIT

Osud a slobodná vôľa

Na pravidelnom fóre VSIT, ktoré sa uskutočnilo v mesiaci máj 2023, členovia diskutovali na tému „Osud a slobodná vôľa“. Preberaná téma sa sústredila na nasledujúce otázky:

1. „Definícia osudu“,
2. „Predurčenie“,
3. „Božia vôľa“,
4. „Božie usmernenie“,
5. „Slobodná vôľa“.

V úvode témy sme si v rýchllosti prebehli históriu chápania osudu a slobodnej vôle. Následne ostatné otázky a ich podotázky v určenom poradí.

1. Definícia osudu

Osud v chápaní islamských vied má dve rôzne podoby. Hovoríme o osude:

1. *qadā'* (Božie rozhodnutie)
2. *qadar* (predurčenie)

1.1 *qadā'* (Božie rozhodnutie)

Qadā' (Božie rozhodnutie) – zahŕňa zákonitosti, ktoré Boh určil v minulosti, a ktoré riadia celý vesmír. Akokoľvek by sa človek snažil, tak tento osud nezmení. Napríklad máme železnú guľičku. Kotúľame si ju po zemi. Keď ju posunieme na rovnej podložke dopredu, tak pôjde dopredu, ak k nej dáme magnet, pôjde za magnetom. Tieto zákonitosti nedokážeme zmeniť. Rovnakým spôsobom sú pevne dané časti ľudského osudu. Napríklad:

- deň narodenia človeka a deň jeho stretnutia sa s Jediným Bohom:

On ich odchod ale odkladá na čas stanovený. Keď sa naplní ich čas, nebudú ho môcť zadržať čo i len na hodinu a ani ho urýchliť. (Korán, 16:61)

- osud spoločenstva:

Každé spoločenstvo má stanovený čas. Keď sa ich čas naplní, nemôžu ho zadržať čo i len na hodinu a ani ho urýchliť. (Korán, 7:34)

Povedz: „Nie je v mojej moci sebe samému škodu alebo prospech privodiť, môžem len to, čo Boh chce. Každé spoločenstvo má určený čas a až sa naplní ich čas, nemôžu ho zadržať čo i len na hodinu a ani ho urýchliť. (Korán, 10:49)

Každé spoločenstvo na Zemi má vymedzený čas svojej existencie a rozkvetu i zániku.

Nenáboženské i náboženské spoločenstvo má svoje určité vývojové štádiá: vzniká, prechádza obdobím rozkvetu a nakoniec nasleduje obdobie zániku. Podobne ako má človek rôzne etapy života (narodí sa, rastie, atď.), tak aj spoločenstvo má svoje etapy života. Tento

cyklus je vopred daný ako všeobecný osud, zákonitosť. Konkrétne spoločenstvo muslimov daného časového obdobia v určitom okamihu môže zaniknúť, ale to neznamená, že zaniká islam ako náboženstvo. Islam ako náboženstvo pokračuje ďalej v inom spoločenstve muslimov.

1.2 *qadar* (predurčenie)

Qadar (predurčenie) – zahŕňa osud, ktorý je pevne predurčený. Naše rozhodnutia vedú vždy k niektorému z už vopred rozhodnutých alebo predurčených bodov, alebo k dodatočne Bohom rozhodnutej konkrétnej veci. To, čo je predurčené bude platiť dokiaľ sa Boh nerozhodne inak.

2. Predurčenie

2.1 *Vie Boh, čo sa stane?*

Jediný Boh je Vševediaci, Všeznalý. Túto informáciu nám zdeľuje v Koráne 4:35:

Ved' Boh všetko vie a je všeznalý. (Korán, 4:35)

Vychádzajúc z tohto verša muslimovia prijímajú fakt, že Jediný Boh pozná minulosť, prítomnosť i budúcnosť. Všetky ich možné varianty. Jediný Boh vie, kto skončí v raji a kto v pekle. Tak ako Boh vedel, že Adam a Eva nedodržia príkaz, ktorý im bol daný, vedel tiež, že skutok oľutujú a budú sa snažiť žiť spravodlivo. Rovnako tak vie to, či my dodržíme čo máme alebo nie a do akej miery, či skutok oľutujeme a budeme sa opäť snažiť žiť spravodlivo, alebo nie. Boh pozná každé naše rozhodnutie, ktoré sme urobili i ktoré urobíme. Ešte predtým než sa narodíme vie, kto si zaslúži odmenu raja a kto trest pekla.

V časti 1.1 sme diskutovali o častiach ľudského života, ktoré sú predurčené (narodenie-smrť, atď..).

3. Božia vôľa

3.1. Nechcel by Boh, aby všetci dostali rovnaké možnosti, rovnaké podmienky, rovnaké usmernenie, aby sa tak všetci rovnako dostali do raja?

Pri hľadaní odpovede na túto otázku by sme mali myslieť na to, že to, čo chceme my, nemusí byť vôľa Božia, a tiež na to, že rovnaké možnosti nespôsobia to, že sa ľudia rozhodnú rovnako. Všetko, čo Boh určuje, určuje s určitým úmyslom a vyšším zámerom. Mnoho zlých i dobrých životných podmienok nás môže nasmerovať k vykonaniu zlých i dobrých skutkov. Množstvo prekážok alebo naopak úspechov nás môže tak odradiť ako aj posilniť v konaní dobra.

Boh dáva každému človeku špecifické podmienky, s ohľadom na ktoré objektívne posudzuje jeho skutky (to my ako ľudia nedokážeme, keďže nepoznáme úmysly ľudí). Boh dopredu pozná, kto za akýchkoľvek dobrých či ťažkých podmienok, ktoré by mu boli dané sa postaví nakoniec proti Nemu a kto sa postaví nakoniec na Jeho stranu:

Keby sme boli chceli, boli by sme dali každej duši jej správne usmernenie, avšak uplatnia sa slová Mnou dané: „Naplním peklo počtom žinnov a ľudí, všetkými“ (Korán, 32:13)

Slovo "počtom" sa v tomto verši vzťahuje na určitý počet žinnov a ľudí. Teda nie na všetkých ľuďoch a všetkých žinnov. Každý bude súdený na základe vlastných dobrých a zlých skutkov.

Všetci ľudia na Zemi majú rovnaké podmienky. Sú si rovní vo všetkom, pretože Boh nepotrebuje nikoho za nič podrobiť trápeniu, a ani to nie je Jeho zámer. Avšak ak si niekto zaslúži trest za niečo, čo vykonal, tak ten sa potom na ňom za to uplatní:

K čomu by Bohu bolo podrobiť vás trápeniu, keď by ste ďakovali a veriacimi boli? Boh sa vždy odvdáčí a všetko vie. (Korán, 4:147)

3.2. Prečo nie sú všetci "povinné" správne usmernení?

Ak by boli všetci správne usmernení a takto prinútení k prijatiu viery a konaniu dobrých skutkov, neexistovala by slobodná vôľa ako taká - sloboda výberu. V islame niet donútenia:

V náboženstve niet donútenia. Správne a rozumné od nesprávneho a nerozumného je už rozlíšené. Kto odmietne nasledovať a veriť v tágúta a uverí v Boha, ten sa uchopí pevnej rukoväti, ktorá sa nikdy nerozломí. A Boh všetko počuje a všetko vie. (Korán, 2:256)
Preto existuje možnosť prijatia správneho usmernenia i jeho odmietnutia a zblúdenia.

4. Božie usmernenie

Na základe svojho Všemohúceho poznania Boh každému z nás prideliuje okolnosti, ktoré si zaslúžime, ktoré nás vedú k Nemu, alebo ktoré sú pre nás skúškou:

Akékoľvek nešťastie, ktoré by postihlo kohokoľvek, ho postihne jedine s Božím povolením. Kto uverí v Boha, tomu On správne usmerní srdce. Boh o všetkom vie. (Korán, 64:11)

4.1 Koho Jediný Boh usmerní?

Boh sa stará o to, aby sa správne vedenie dostalo k tým, ktorí si ho zaslúžia a u ktorých môže spôsobiť, že budú nasledovať cestu k Nemu a ku konaniu dobra. Boh v tejto súvislosti povedal anjelom: „Viem, čo vy neviete“ - celé znenie verša 2:30:

Keď Pán tvoj povedal anjelom: „Učiním na zemi zástupcu“. Povedali: „Učiníš na nej niekoho, kto bude na nej skazu šíriť a krv prelievať a my pritom vďakou Tebe svedčíme o jedinečnosti tvojej a že sa Ti nemá pripisovať to, čo nezodpovedá pravde a Teba svätíme?!“ Povedal: „Ja viem to, čo vy neviete“

Z toho je možné vyvodiť, že ľudia si zaslúžia šancu pokúsiť sa získať odmenu raja.

O mnohých ľuďoch hovorí Boh v Koráne ako o tých, ktorým dal správne usmernenie, alebo ktorých správne usmerní: *..A Boh správne usmerní koho chce, k ceste rovnej. (Korán, 2:213)*
..Tí, ktorí odmietli veriť, hovoria: „Keby mu bolo zoslané dole znamenie od jeho Pána“.
Povedz: „Boh do bludu uvádza, koho chce a správne usmerní k Sebe toho, kto na Jeho uctievaní zotrval.“ (Korán, 13:27)

Boh správne usmerní ľudí, ktorí k Nemu hľadajú cestu a tých, ktorí na tejto ceste vytrvajú, pokiaľ im Boh povolí na nej kráčať.

Niekedy sa nám v živote stane, že zrazu nastane situácia, ktorú sme nečakali, a ktorá nás naviguje k niečomu dobrému, čo sme možno ani neočakávali. Ak nás táto situácia naviguje k nasledovaniu islamu a konaniu dobrých skutkov, máme ju nasledovať:

Keď k vám príde odo Mňa správne usmernenie, tak ten, kto bude nasledovať toto Moje správne usmernenie, ten sa do bludu nedostane a nebude sa trápiť“. (Korán, 20:123)

Koho Boh chce správne usmerniť, otvorí jeho hrud' voči islamu. (Korán, 6:125)

Tieto situácie môžu byť rôznej povahy - od znamení v podobe ťažkých životných skúšok, v podobe choroby, v podobe sna, v podobe knihy, cez stretnutia s rôznymi ľuďmi, inšpirácie, až po úspech pri dodržaní pravidiel daných Bohom.

4.2 Koho Jediný Boh neusmerní?

Na inom mieste v Koráne Boh uvádza kategórie ľudí, ktorých neusmerní, pretože by toto usmernenie i tak neprijali:

..Veru Boh správne neusmerní ľudí krivdiacich. (Korán, 5:51)

..A Boh správne neusmerní ľudí odmietajúcich vieru. (Korán, 5:67)

4.3 Záver - správne usmernenie

Boh dáva každému človeku možnosť, aby nasledoval cestu viery. Posiela mu usmernenia k správnej ceste. Keď sa k jednotlivcovi toto usmernenie v akejkoľvek podobe dostane, je len na ňom, či dané usmernenie prijme, alebo ho odmietne. Či sa rozhodne hľadať a nasledovať priamu cestu islamu, alebo nie. Táto voľba je slobodnou voľbou slobodnej vôle jednotlivca. Niekomu takéto usmernenia Boh posiela roky a roky (i celý život) až dovtedy, kým daný jedinec nedospeje po uvažovaní vo svojom vnútri k záveru, že islam je náboženstvo od Boha zoslané, a dokiaľ sa daný jedinec sám nerozhodne (s Božím povolením), či ho bude alebo nebude nasledovať. V ten moment človek dospel k tomu, že sa presvedčil, a jeho rozhodnutie prišlo na základe jeho slobodnej vôle. Ak sa tento človek rozhodne islam, po takomto presvedčení sa o viere, nenásledovať, môže mu Boh prestať posielať usmernenia - znamenia, prípadne ich daný človek môže prestať vnímať a vidieť, zaslepený vlastnou pýchou, honbou po majetku či iných pozemských statkoch a pôžitkoch.

Ak sa niekto o niečom presvedčí, no odmietne to, stáva sa človekom, ktorý odmieta vieru, tj *kafēr* (*kafír*). *Kufr* znamená odmietanie niečoho len z čistej zanovitosti, niečoho o čom sa človek už presvedčil, že je to pravdivé.

Veta: *Ak budem chcieť veriť, tak uverím* tu neplatí. Viera je v istom zmysle (usmernenia) dar od Boha. Človek sa musí vlastnou snahou pričiniť o to, aby ju získal. Musí hľadať (vo svojom vnútri) a až tak môže byť správne usmernený.

Najlepší záver pri hľadaní viery človekom a usmerňovaní z Božej strany je získanie viery a nasledovanie náboženstva zoslaného od Boha.

5. Slobodná vôľa

5.1 Ako funguje slobodná vôľa človeka?

Napriek tomu, že Boh pozná skutky, ktoré vykonáme ako aj miesto, čas a okolnosti našej smrti, pokiaľ ide o nás samotných: máme slobodnú vôľu – v našich skutkoch a rozhodnutiach. Môžeme sa úplne slobodne postaviť na stranu Božej absolútnej autority alebo sa postaviť proti Nemu. Predurčenie je dané Bohom, ale nie pokiaľ ide o niektoré naše rozhodnutia a skutky, sme to my sami, kto ich robíme a vykonávame a nesieme za ne svoju vlastnú zodpovednosť. Tieto vlastné rozhodnutia a skutky nás nakoniec privedú do raja, alebo do pekla.

5.2 Slobodná voľba náboženstva

Ako sme už načrtli v časti 3.2, islam predpokladá existenciu inteligencie schopnej pochopiť význam toho, čo prináša a intelektuálne schopnosti na základe ktorých človek prijme alebo neprijme vieru v jedného Jediného Boha. Islam, podľa verša 2:256, ako posolstvo adresované ľudstvu, vníma ľudské bytosti ako stvorenia schopné pochopiť obsah zjavenej Pravdy, a podľa vlastnej slobodnej vôle ju prijať alebo odmietnuť.

Korán dôrazne vyvodzuje osobnú zodpovednosť každej ľudskej bytosti za svoje činy a smerovanie (túžbu) k viere, usmerneniu a konaniu dobra, čím vyzdvihuje zásadu slobodnej vôle:

Povedz: „Pravda je to pochádzajúca od Pána vášho. Kto chce, nech uverí a kto chce, nech veriť odmietne“. (Korán, 18:29)

„A chcel by si, aby som ťa správne usmernil k Pánovi tvojmu..?“ (Korán, 79:19)

Pre toho z vás, kto by sa chcel posunúť dopredu alebo dozadu. Každá duša má v zálohe len to, čo získala. (Korán, 74:37-38)

..Boh nezmení dar, ktorý by nejakým ľudom dal, pokiaľ oni nezmenia to, čo je v ich dušiach. A Boh všetko počuje a všetko vie. (Korán, 8:53)

Toto je pripomenutie. Kto bude chcieť, ten si k Pánovi svojmu cestu zvolí. (Korán, 76:29)

5.3 Slobodná voľba konania spravodlivých skutkov

Islam obsahuje základný koncept zodpovednosti, založený na slobodnom a dobrovoľnom prijatí alebo odmietnutí Bohom uložených základných zásad v Koráne. Ľudské bytosti, ako Božie stvorenia sú predurčené k tomu, aby na Zemi zastupovali v určitom veľmi zjednodušenom zmysle Boha (*Keď Pán tvoj povedal anjelom: „Učiním na zemi zástupcu“.. (Korán 2:30)*), aby vykonávali svoje pozemské poslanie na základe vlastnej slobodnej vôle, ktorá im bola daná, aby tak naplnili zmysel stvorenia človeka v našom vesmíre.

Každý človek, ktorý akceptuje Božie pozvanie k jeho vlastnej úlohe na Zemi, môže prispieť k budovaniu civilizácie podľa svojich vlastných individuálnych schopností a daností.

5.4 Slobodná vôľa iných bytostí

Žinovia, medzi ktorými sú tak veriaci žinnovia ako aj neveriaci (diabli) podľa islamu majú slobodnú vôľu. O slobodnej vôli anjelov (či im bola daná alebo nebola) existovali rôzne diskusie medzi učencami v minulosti a existujú aj v súčasnosti.

5.4.1 Doktrína totálnej neomylnosti anjelov

Za jedného z prvých, ktorí presadzovali doktrínu úplnej neomylnosti (nehriešnosti, čistoty) anjelov, je považovaný Hasan al-Basri¹ (zomrel v r. 728 n. l.).

Tento právny názor si al-Basri vyvodil z verša Koránu 66:6, ktorý opisuje anjelov ako tých, ktorí *neporušia, čo im Boh prikázal a urobia, čo je im prikázané*. Tento verš hovorí:

Vy, ktorí ste uverili, chráňte svoje duše i rodiny pred ohňom, ktorého palivom budú ľudia a kamene, nad ním budú anjeli tvrdí a silní, ktorí neporušia, čo im Boh prikázal a urobia, čo je im prikázané. (Korán, 66:6)

V tomto jeho závere sa vychádza z predpokladu, že anjeli môžu mať slobodnú vôľu, ale vždy, za akýchkoľvek podmienok si zvolia iba a výlučne poslušnosť Boha (čo sa pri pohľade zvonku môže javiť ako neexistencia slobodnej vôle u anjelov).

5.4.2 Doktrína možnosti omylnosti/hriešnosti anjelov

Naopak, medzi tých, ktorí si osvojili možnosť omylných anjelov patrí Abu Hanifa² (zomrel 767 n. l.) V tomto názore sa vychádza z toho, že ak by anjeli nemohli hrešiť, nebolo by potrebné ich chváliť za ich poslušnosť. Zároveň sa tu zdôrazňuje, že ak by si anjel mal nárokovať božstvo pre seba, bol by odsúdený do pekla rovnako ako akýkoľvek človek (podľa Koránu 21:29), čo predpokladá to, že anjel takýto hriech vykonať dokáže.

Al Maturidi³ (853-944 n.l.) poukazuje na verše Koránu, podľa ktorých sú anjeli skúšaní Bohom, a podľa ktorých dospel k záveru, že anjeli majú slobodnú vôľu, ale vzhľadom na ich pochopenie Božej povahy sa rozhodnú poslúchať.

Niektorým anjelom však chýba tento náhľad a zlyhávajú. Al-Baydawi tvrdí, že „*niektorí anjeli nie sú neomylní, aj keď neomylnosť medzi nimi prevláda – rovnako ako niektoré ľudské bytosti sú neomylné, ale omylnosť medzi nimi prevláda.*“

Al-Taftazani⁴ (1322 nl – 1390 n.l.) súhlasí s al-Basrim, že anjeli sa nestanú neveriacimi.

Niektoré verše, kde sú spomínaní anjeli a zároveň Iblís (Satan), sú predmetom širokej diskusie povahy a slobodnej vôle týchto vznešených bytostí.

Jeden z vedľajších názorov, ktorí zastáva smer koránskych muslimov (smer v islame, ktorý vychádza výlučne z Koránu) predpokladá slobodnú vôľu anjelov. Podľa tohto názoru sú

¹ Omar Hamdan *Studien zur Kanonisierung des Korantextes: al-Hasan al-Basrīs Beiträge zur Geschichte des Korans* Otto Harrassowitz Verlag 2006 ISBN 978-3447053495 pp. 291–292 (German)

² Masood Ali Khan, Shaikh Azhar Iqbal *Encyclopaedia of Islam: Religious doctrine of Islam* Commonwealth, 2005 ISBN 978-8131100523 p. 153

³ Ulrich Rudolph Al-Māturīdī und Die Sunnitische Theologie in Samarkand BRILL, 1997 ISBN 9789004100237 pp. 54-56

⁴ Austin P. Evans *A commentary on the Creed of Islam* Translated by Earl Edgar Elder Columbia University Press, New York 1980 ISBN 0-8369-9259-8 p. 135

anjeli oveľa bližšie k Bohu (než ľudia), poznajú to čo On určuje a čo od nich chce, preto (z dôvodu širšieho poznania dôvodov a následkov) je ich voľba iba jedna, respektíve je dosť zredukovaná oproti ľudskej každodennej voľbe, avšak vždy ako slobodná voľba existuje. Tento názor vychádza z verša:

Budeš vidieť anjelov, ako obklopujú Trón, vďaka Pánovi svojmu svedčia o jedinečnosti Jeho a že sa Mu nemá pripisovať to, čo nezodpovedá pravde. Bude medzi nimi rozhodnuté v pravde a bude povedané: „Vďaka Bohu, Pánovi tvorstva“. (Korán, 39:75)
Z daného veršu sa vyvodzuje súd nad anjelmi (*Bude medzi nimi rozhodnuté v pravde*), čo predpokladá existenciu ich slobodnej vôle.

Anjeli sú podľa tohto názoru množina. Džinovia (démoni, alebo v iných teologických debatách padlí anjeli) sú podmnožina anjelov. V prípade, že sa rozhodnú nasledovať Boží Zákon, sú naďalej nazývaní anjelmi. V prípade, že odmietnú, sú nazývaní džinmi alebo démonmi. Tento názor zastáva tiež Kamal al-Din Muhammad ibn Musa al-Damiri⁵ (1341 – 1405), ktorý tvrdí, že Iblis bol kedysi anjelom. Na základe verša

Keď sme povedali anjelom: „Pokloňte sa v polohe sužúdu Adamovi“ a oni sa poklonili, okrem Iblísa, ten patril medzi žinnov, a tak sa spurnosti dopustil voči príkazu Pána svojho. (Korán, 18:50)

sa dá metaforicky povedať:

“I povedali sme Európanom.... A oni sa poklonili, okrem Iblísa, ten patril medzi Slovákov”

čo by znamenalo, že Boh oslovil všetkých (Európanov, respektíve - vyššie anjelov), iba Iblís (Slovák - džin) odmietol. Z takéhoto pochopenia daného verša vychádza názor, že Iblis patril medzi anjelov, dokiaľ sa sám v slobodnej vôli nerozhodol neuposlúchnuť Boha a zaradiť sa tak medzi džinov.

5.5 Slobodná vôľa v raji a v pekle

Za predpokladu, že veriaci dôveruje Bohu a tomu, čo preň Boh stanovil ako najlepšie (podľa Zákona), je v raji stupeň slobodnej vôle založený na slobodnej vôli výberu, túžbe daného človeka:

Zásobíme ich ovocím a mäsom z toho, po čom zatúžia. (Korán 52:22)

Tí, ktorým bolo už predtým od nás dané dobro, tí budú od neho odsunutí (od pekla). Nebudú počuť jeho šelest a budú v tom (dobro, raji), po čom zatúžili ich duše, naveky. (Korán, 21:101-102)

Tí, ktorí povedali: „Náš Pán je Boh“ a potom sa priamymi stali, k tým sú anjeli zosielaní: „Nebojte sa a nesmúťte a prijmite radostnú zvesť o záhrade, ktorá vám bola sľúbená“. „My sme vašimi dôverníkmi v živote najnižšom a v živote poslednom. Budete v ňom mať, po čom vaše duše zatúžia a budete v ňom mať, čo si zažiadate“ (Korán, 41:30-31)

V pekle pochopiteľne nie je možná slobodná vôľa výberu, keďže nikto by si dobrovoľne a slobodne nevybral žiaden z trestov určených v pekle.

⁵ Sharpe, Elizabeth Marie Into the realm of smokeless fire: (Qur'an 55:14): A critical translation of al-Damiri's article on the jinn from "Hayat al-Hayawan al-Kubra 1953 The University of Arizona, download date: 1953 21/04/2021 22:16:47 p. 64

6. Výroky proroka Muhammada o osude a slobodnej vôli

Nižšie uvádzame výroky proroka Muhammada o osude a slobodnej vôli:

A. Abdullah b. Amr b. povedal: *Počul som Božieho posla, ako povedal: Boh ustanovil individuálny osud stvorení päťdesiat tisíc rokov predtým, ako stvoril nebo a zem, keď Jeho Trón bol na vode.* Sahih Muslim 2653b, stupeň dôveryhodnosti je označený ako "sahih - dôveryhodný"

B. Ali povedal: *Žiaden poddaný skutočne neuverí, kým nebude veriť v štyri veci: v Jediného Boha, ktorý nemá spoločníkov, v to, že som poslom Božím, vo vzkriesenie po smrti a v osud.*

Sunan Ibn Majah 81, stupeň: sahih, V Sahih Ibn Maža sa uvádza ako dôveryhodný

C. Abud Darda' zaznamenal: *Boh predurčil vo vzťahu ku každému poddanému päť vecí: dĺžku jeho života, skutky, ktoré vykoná, miesto, kde bude uložený (výklady hovoria o mieste smrti), stopy, ktoré po sebe zanechá a to, čo sa mu má dostať (potravu a pod.).*

Výrok spomenul al-Albáni, so stupňom dôveryhodnosti ako sahih, Mishkat al-Masabih 113, sahih